

УДК 347.73

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН¹

Резнік Олег Миколайович,

канд. юрид. наук, доцент кафедри адміністративного, господарського права

*та фінансово-економічної безпеки ННІ права,
Сумський державний університет,*

Ігнатенко Євгенія Валеріївна,

студентка VI курсу ННІ права,

Сумський державний університет,

Кожна з провідних країн світу сприяє розвитку стабільної фінансової системи, як основи для зростання фінансово-спроможного суспільства. Під час прийняття певного конкретного фінансового рішення особа, що займається бізнесом, втілює його в життя за допомогою діючої фінансової системи. Економічна структура будь-якого суспільства без нормально організованого руху коштів між виробничими структурами та державою, державою і населенням, поміж певними регіонами та окремими державами не може функціонувати. Організаційна структура фінансової системи є індикатором, що відображує процеси реального життя суспільства. Світова економічна криза виявила слабкі місця фінансових систем більшості з країн Європейського Союзу, внесла корективи у процеси формування та функціонування її основних ланок та сфер. Орієнтація фінансової політики більшості провідних країн на є кризових явищ всередині держави призвели до неврівноваженості організаційної структури фінансової системи та актуалізували питання пошуків шляхів їх вдосконалення. На сьогодні питання ефективного функціонування фінансової системи України визначає першочерговим завданням недопущення економічної та політичної нестабільності в країні. Фінансова система України сьогодні має розвиватись в умовах, коли глобалізаційні процеси лише прискорюються і відбувається постійне збільшення всебічної залежності національної економіки нашої держави від зовнішніх чинників впливу. Відповідно відбувається постійне зростання вимог запитів, теоретичних, практичних основ функціонування та діяльності фінансової системи. Постійний пошук нових та ефективних варіантів розвитку фінансової системи країни у руслі загальноєвропейських та світових тенденцій є рушійним механізмом до поглибленого дослідження та пошуку оптимізації організаційно-правової структури фінансової системи України.

Ключові слова: фінансова система, організаційна структура фінансової системи, функціонування фінансової системи, фінансова система зарубіжних країн, оптимізація фінансової системи, фінансова система України.

Reznik O. M., Ihnatenko Y.V. Comparatively-Legal Analysis of Organizational Structure of the Financial System of Ukraine and Foreign Ccountries. Each of leading countries of the world assists to development of the stable financial system, as bases for the increase of financially-solvent society. During the acceptance of certain concrete financial decision a person that carries on business

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0116U006814 (супровідний лист № 01/15-06/3278 від 19.08.2016 р.).

changes him in life by means of the operating financial system. An economic pattern of any society is without the normally organized motion of money between productive structures and state, by the state and population, between certain regions and separate states can not function. An organizational structure of the financial system is an indicator that represents the processes of the real life of society. A world economic crisis educed the weak points of the financial systems of majority from the countries of European Union, amended in the processes of forming and functioning of her basic links and spheres. Orientation of financial politics of most leading countries on overcoming of the crisis phenomena into the state resulted in mental instability of organizational structure of the financial system and актуалізували the question of searches of ways of their perfection. For today the question of the effective functioning of the financial system of Ukraine determines the near-term task of non-admission of economic and political instability in a country. The financial system of Ukraine today must develop in the conditions when the processes of globalization are only accelerated and the permanent increase of all-round dependence of national economy of our state originates from the external factors of influence. Accordingly there is a permanent increase of requirements of queries, theoretical, practical bases of functioning and activity of the financial system. A permanent search of new and effective variants of development of the financial system of country in the river-bed of the European and world tendencies is a motive mechanism to deep research and search of optimization of organizational structure of the financial system of Ukraine.

Keywords: financial system, organizational structure of the financial system, functioning of the financial system, financial system of foreign countries, optimization of the financial system, financial system of Ukraine

Будь-яка держава світу завжди має свою особливу фінансову систему, що характеризується теоретико-правовими основами (змістом фінансів як суспільного явища, змістом фінансових ресурсів як фактичного носія фінансових відносин), рівнем розподільчих процесів в даній країні, певним правовим режимом та фінансово-економічним становищем.

У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми розвитку фінансових систем зарубіжних країн, особливості формування та функціонування фінансових систем є достатньо дослідженими. Так, аналізу стану та структури фінансових систем розвинених країн присвячені роботи Рудого К. В., Миргородської Л. О., фінансові системи країн Західної Європи досліджені у роботі Карліна М. І. Однак у вітчизняній економічній літературі відсутній комплексний і системний аналіз проблем та основ функціонування сучасної фінансової системи України.

В загальному вигляді фінансову систему визначають як систему, що містить в собі сукупність незалежних між собою сфер та рівнів фінансових відносин, що відповідно характеризуються своїм особливим процесом створення та використання фінансових ресурсів, а також органів та інститутів, що

входять до складу фінансової системи і здійснюють управління фінансовими та грошовими потоками

З огляду на це фінансову систему можна досліджувати з двох боків: за внутрішнім складом та за її організаційно-правовою структурою. З юридичної точки зору організаційно-правова структура фінансової системи є основою діяльності будь-якої фінансової системи загалом. Від організаційно-правової структури фінансової системи взаємозалежна ефективність економіки, формування та реалізація політики держави в сфері фінансів. Зважаючи на вищезазначене ми вважаємо за необхідне аналізувати фінансову систему України у порівнянні з фінансовими системи провідних зарубіжних країн.

Будь-яка світова фінансова система завжди має характерні риси, що притаманні саме їй: всі ланки фінансових систем мають притаманні лише їм методи акумулювання коштів для організації фондів фінансових ресурсів та власні методи та напрямки їхнього застосування; кожна складова фінансової системи є частково самостійною, має особливу сферу застосування; між елементами фінансової системи наявний тісний взаємозв'язок та взаємообумовленість; всі складові фінансової системи можуть

ефективно функціонувати при умові що вся система ефективна та досконала в цілому. З цього можна дійти висновку, що фінансова система країни є найбільш дієвою та ефективною лише в тому випадку, коли чітко налагоджена та на законодавчому рівні визначена діяльність кожної з її складових. Кожна ланка фінансової системи за своїм організаційним складом може бути поділена на менші підрозділи, якщо наявні фактори, що можуть чинити вплив на процес організації фінансових ресурсів, в першу чергу на становлення та використання фінансових ресурсів. Відповідно процес поділу фінансової системи на окремі складові є об'єктивним, зумовленим потребами фінансово-економічного розвитку, явищем. Як наслідок визначимо, що за своєю структурою фінансові системи є динамічним явищем і в статичному вигляді їх розглядати неможливо, адже в процесі свого розвитку дана система або доповнюється новими фінансовими ланками, або їх кількість зменшується.

Організаційна структура фінансової системи нашої держави являє собою сукупність фінансових органів та інститутів, які безпосередньо займаються управлінням фінансовими потоками. Фінансовий апарат забезпечує весь процес управління грошовими потоками. Фінансовий апарат можна визначити як сукупність всіх фінансових установ та організацій, що управляють фінансовою системою країни [1].

Організаційний склад фінансової системи нашої держави містить в собі дві підсистеми:

- органи, що здійснюють управління: Міністерство фінансів України, Державна аудиторська служба України, ДФС, Державне казначейство, Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Рахункова палата, Аудиторська палата, Пенсійний фонд, Фонди соціального страхування та інші;

- фінансові інститути: НБУ, інші комерційні банки, небанківські кредитні установи, страхові компанії, фондові біржі, міжбанківська валютна біржа, фінансові посередники на ринку цінних паперів [2].

Відповідно до наведеного організаційно-правового складу розподіл управлінських функцій щодо фінансів між органами

управління та органами державної влади й управління виглядає наступним чином:

Верховна Рада України (далі ВРУ) є єдиним органом законодавчої влади, що приймає закони (також і з фінансових питань), затверджує та вносить зміни до Державного бюджету України; визначає засади зовнішньої та внутрішньої політики; контролює на всіх етапах процес виконання Державного бюджету України та приймає рішення про звіт щодо його виконання.

Як гарант та глава держави, Президент України створює дорадчі, консультативні та інші додаткові (допоміжні) органи та служби (у межах коштів, що передбачені на це в Державному Бюджеті України); підписує закони, що були схвалені ВРУ та має право вето щодо цих законів з подальшим поверненням їх на повторний розгляд та доопрацювання Верховною Радою України.

Вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, що забезпечує проведення економічної, цінової, фінансової, податкової та інвестиційної політики; політики в галузі працевлаштування та зайнятості населення, його соціального захисту; організовує процес розроблення законопроекту про Держбюджет України на наступний рік та забезпечує виконання ухваленого ВРУ Державного бюджету України, подає до ВРУ звіти про його виконання.

Міністерство фінансів виконує керівну роль у сфері управління фінансами. На дане міністерство покладено функцію здійснення загального керівництва фінансовою системою загалом. Міністерство фінансів нашої держави має багатоланкову різномірну регіональну структуру.

Регіональні фінансові органи діють в системі одночасного вертикального та горизонтального підпорядкування (подвійного). По вертикалі дані органи знаходяться в підпорядкуванні відповідному фінансовому органу вищого рівня (наприклад обласному фінансовому управлінню підпорядковуються районні фінансові відділи). По горизонталі фінансові органи підпорядковані місцевим органам державного управління, тобто діють у складі відповідних держадміністрацій [3].

З організаційно-правової точки зору фінансова система України становить сукупність різних інститутів з визначеним колом прав та повноважень, що сформувались і функціонують під впливом стратегічної державної політики нашої країни.

Досліджуючи організаційну структуру та основи побудови фінансової системи України важливо також відокремити особливості процесу її формування.

Перш за все варто зосередити увагу на тому, що будь-яка складова фінансової системи на сьогоднішній день знаходиться на різних рівнях становлення та розвитку. Це зумовлено неоднаковим рівнем організаційно-правового забезпечення. Це є показником незбалансованого характеру фінансової системи України. В умовах сучасності за такими показниками як обсягом ресурсів та за роллю у суспільстві, перше місце займають державні фінанси, в першу чергу бюджет [4].

Проаналізувавши загальні організаційно-управлінські засади фінансової системи України необхідно більш детально розглянути фінансові системи зарубіжних країн. Фінансові системи держав можуть вирізнятися за структурою та функціями. Це зумовлено видами форм власності, політичними орієнтирами правлячих еліт, рівнем економічного розвитку держави тощо. У світі нараховують більше ніж двадцять різноманітних моделей фінансових систем окремих держав. За наявності певних відмінностей вони мають спільну основу в переліку окремих ланок.

З організаційної точки зору керування фінансами зарубіжних країн знаходиться в підпорядкуванні вищих органів законодавчої влади – парламентів (аналогом в Україні, як вже було зазначено, є Верховна Рада України, у США – Конгресу). Парламенти мають в своєму складі дві палати – нижню та верхню.

Всі основні фінансові закони і першочергово про державний бюджет завжди затверджується парламентом та видаються на підпис голові держави. Парламентами в свою чергу затверджуються звіти про стан виконання державного бюджету, визначають та встановлюють граничний розмір боргу держави.

Керуванням самою фінансовою системою займається фінансовий апарат, базовою частиною якого є Міністерство фінансів. Міністерство фінансів має своїм завданням розробку фінансової та податкової політики держави, політики у сфері державних витрат, здійснення контролю за дотриманням фінансового законодавства. Також до повноважень Міністерства фінансів в будь-якій зарубіжній країні можна віднести складання проекту закону про державний бюджет та організацію його виконання [6, с. 81].

Оскільки в кожній країні є свої особливості в організації та управлінні фінансовими системами, слід зупинитись на деяких з них більш детально.

У Сполучених Штатах Америки до організаційної структури фінансової системи окрім Міністерства фінансів (Казначейства), функціонує Адміністративно-бюджетне управління (АБУ) при президенті США.

Управління внутрішніх доходів є основним підрозділом міністерства фінансів у всіх провідних західних країнах. Дане управління видає інструктивний матеріал у галузі прямих податків та організує їх надходження. Поряд з цим діє Управління мит та акцизів, яке готує інструктивний матеріал по непрямих податках і організовує процес їх надходження в бюджет країни. Важливим підрозділом міністерства фінансів є Управління внутрішніх позик та державного боргу. До його відання відноситься емісія державних позик, виплата по них відсотків і процес погашення державного боргу. Складовою частиною міністерства фінансів також є Управління контролю за грошовим обігом.

Наступною важливою складовою організаційної структури фінансової системи країни є спеціальні органи що здійснюють фінансовий контроль. Одне з основних місць у керуванні фінансовою системою належить спеціалізованим органам з фінансового контролю, що є незалежними від уряду та є підзвітними парламенту. В Сполучених Штатах Америки таким органом є Головне бюджетно-контрольне управління (ГБКУ США), яке було утворено згідно з законом про бюджет і звітність від 10 червня 1921р. До основних функцій даного органу відносять:

тлумачення фінансових нормативних актів; здійснення контролю за законністю та ефективністю операцій, що здійснюються урядовими відомствами; надання допомоги Конгресу, комітетам та конгресменам; контроль за точністю, правильністю та законністю виконання платіжних операцій; створення та контроль за виконанням правил здійснення фінансових операцій та звітності про них у федеральних установах. Де-факто діяльність контрольного управління в більшій частині являє собою щорічні перевірки стану фінансів федеральних відомств та підготовка документації і рекомендацій голові держави та Конгресу на засаді проведення перевірок [5, с. 35].

У Великій Британії спеціальним органом з фінансового контролю є Управління державного контролю (було засноване ще в 1886р.). Генеральний контролер – ревізор призначається урядом довічно і може бути зміщений тільки за рішенням верхньої та нижньої палати Парламенту.

Повноваження та функції контролюючого органу є меншими ніж у Сполучених Штатах Америки. Наприклад, даний орган обмежений у праві тлумачити фінансові нормативно-правові акти, він не має права втручатися в оперативну діяльність урядових відомств та фінансових служб. У коло зобов'язань Управління державного контролю входить перевірка законності фінансової діяльності урядових відомств, а також ефективності та доцільності витрати ними державних коштів. Інформування Парламенту про результати таких перевірок є обов'язком управління.

Контроль та організаційно-правове забезпечення фінансової системи у Франції на місцях і в центрі здійснюється рахунковою палатою, вона є судовим органом та незмінно складається з магістрів. Також важливу роль у сталому розвитку фінансової системи займає успішний фінансовий менеджмент на державному рівні.

Управління фінансовою системою (так само як і іншими будь-якими системами) містять в собі дві головні складові: управлінські органи а також методи та форми управлінської діяльності. У світовій правовій теорії та практиці найбільше визнання належить фінансовому менеджменту.

Фінансовий менеджмент є наукою про основи здійснення управління фінансовою діяльністю.

Суть фінансового менеджменту чітко регламентований функціями, що здійснюють дане управління: розробка стратегії, формування тактики реалізації стратегії, організація процесу виконання даних планів, функція обліку та контролю. Головним завданням управлінських органів фінансової системи є підтримка збалансованості та функціонуванні окремих ланок та галузей фінансових відносин. Це можливе завдяки чіткому розмежуванню повноважень та функцій серед фінансових органів та інституцій.

Контрольні функції в Німеччині в сфері функціонування фінансової системи ФРН знаходяться в розпорядженні Федеральної рахункової палати. Найскладніші та суперечливі справи передаються в суди, які спеціалізовані на фінансових суперечках і провинах, пов'язаних зі зловживаннями державними фінансами [5, с. 37].

Незважаючи на намагання реформувати організаційно-правове забезпечення фінансової системи, привести її у відповідність до дієвих фінансових систем європейських країн та світу, фінансова система України досі знаходиться в нестабільному становищі та потребує вдосконалення.

Нестійкість функціонування сучасної організаційно-правової фінансової системи пояснюється подіями, що відбувалися в останньому десятиріччі в економічному житті України. А саме:

- зростаюча роль глобалізації господарських процесів в державі, що знаходиться в прямо пропорційній залежності з фінансовою системою;
- збільшення тиску політики на фінансову сферу;
- дефіцит державного бюджету та зростання заборгованості країни в цілому;
- поширення негативної практики фінансових пірамід та зростання обсягів фіктивного капіталу.

Отже, організаційно-правова структура фінансової системи є сукупністю фінансових органів та інституцій, що характеризують систему управління фінансами. Дана система

вимагає реформування, оскільки сьогодні відбувається постійне збільшення впливу фінансової сфери на економіку держави. В свою чергу збільшення значення ефективності дієвого функціонування фінансової системи потребують розроблення відповідної програми її розвитку, вжиття заходів, здатних вирішити внутрішні протиріччя даної системи і захистити країну від зовнішньоекономічної стихії.

Використана література:

1. Фінансова система України: взаємодія систем управління / Т. І. Єфименко, І. О. Лютий, С. С. Гасанов та ін. – К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2015. – с. 244.
2. Адаменко В.Г. Фінансова система України в умовах глобалізаційних процесів // Фінанси України. – 2009. - №1 – с.17.
3. Теорія фінансів: навч.посібник / П.І. Юхименко, В.М. Федосов та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – с.89.
4. Шовкун В.В. Про питання вдосконалення фінансової системи України / В.В. Шовкун, Л.П. Пилипенко // Фінанси України. – 2013. - №6 – с.24.
5. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн / Л.О. Миргородська // Центр учбової літератури, Київ 2008.